

چالش‌های پیش‌روی کارآفرینی در روستاهای مرزی استان سیستان و بلوچستان (مورد مطالعه: روستاهای مرزی شهرستان زابل)

متین قاسمی بجد   مهدی زیودار*   یاسین قاسمی بجد
دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران   دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران   دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران
ghasemibojdmatin@gmail.com   mehdezivdar@entp.usb.ac.ir   softestan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶   تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۳/۰۲/۲۴   تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

چکیده

کارآفرینی روستایی به‌عنوان ابزاری برای توسعه مناطق روستایی شناخته شده است زیرا با ایجاد مشاغل جدید و افزایش شرایط اقتصادی در روستاها مرتبط است. بنابراین هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی چالش‌ها و موانع پیش‌روی کارآفرینان در روستاهای مرزی شهرستان زابل می‌باشد. روش بررسی این پژوهش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه می‌باشد. محدوده مورد بررسی در پژوهش حاضر، با استفاده از نرم‌افزار ArcGIS مشخص شد و با تعیین مرزهای ایران و افغانستان، ۱۱۱ روستا واقع در شش دهستان در این منطقه شناسایی شد. همچنین، برطبق فرمول کوکران ۳۴۷ نفر به‌عنوان نمونه از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی انتخاب شده‌اند. جهت سنجش پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ و برای سنجش اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار صوری و سازه استفاده شده است و داده‌ها به کمک دو نرم‌افزار SPSS و Amos Graphics مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عواملی همچون چالش اقتصادی، آموزشی، زیرساختی و سیاست‌گذاری بر روند کارآفرینی اثرگذار می‌باشد. بیشترین نقش و تأثیر در این زمینه در ارتباط با شاخص‌های اقتصادی با وزن رگرسیونی استاندارد شده برابر (۰/۲۱۳) در سطح معناداری ۰/۰۰۳ می‌باشد. بنابراین، نقش موانع اقتصادی نظیر بالابودن سود تسهیلات بانکی، بالابودن هزینه تولید، عدم کفایت سرمایه شخصی، ارزش کم‌ارز ملی و قاچاق غیرقابل انکار بوده و تأثیر شگرفی بر عدم توسعه کارآفرینی دارد. همچنین پس از آن علل آموزشی با ضریب (۰/۱۹۱) نظیر: ضعف مراکز آموزشی، عدم وجود دانش کارآفرینی در مردم و مسئولین، عدم وجود تحقیقات کاربردی و مراکز آموزشی مناسب نظیر دانشگاه بیشترین تأثیر بر روند کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان زابل داشته است.

واژگان کلیدی

چالش‌ها؛ کارآفرینی؛ روستاهای مرزی؛ زابل؛ معادلات ساختاری.

۱- مقدمه

کارآفرینی افزایش نوآوری، ارتقاء فناوری، افزایش اشتغال، تولید دانش فنی و ایجاد توزیع درآمد در سطح جامعه است که می‌تواند منجر به افزایش ثروت ملی و رشد اقتصادی شود. کارآفرینی به‌عنوان موتور توسعه اقتصادی و صنعتی و راننده سرمایه‌گذاری خصوصی و یکی از محرک‌های کلیدی توسعه‌یابدار کشورها تلقی می‌شود [۱۴]. بنابراین کارآفرینان نقش مهمی در تحولات اجتماعی و توسعه اقتصادی دارند. زیرا کارآفرینی امکان استفاده مؤثر و فزاینده از منابع را فراهم می‌کند و ارتباط بین بخش‌های مختلف با اولویت و امکانات متفاوت را تسهیل می‌کند [۳]. براساس شاخص‌های دیده‌بان جهانی کارآفرینی، در سال ۲۰۱۵، رتبه ایران از نظر کارآفرینی در بین ۷۰ کشور مورد بررسی، ۴۳ بوده است؛ که براساس آخرین آمار وضعیت نامطلوب ایران را از نظر برنامه‌های توسعه کارآفرینی نشان می‌دهد [۴]. در ایران به گفته بسیاری از کارشناسان یکی از راه‌های

در دنیای پیچیده و در حال تغییر امروز، تحولات بنیادین یافته‌ها در قالب انقلاب کارآفرینی، تأثیر عمده‌ای بر توسعه کشورها وارد می‌شود. به‌طوری‌که در حال حاضر، کارآفرینی به‌عنوان یک بخش اساسی از برنامه‌های توسعه بسیاری از کشورها محسوب می‌شود [۱]. در ایران تفاوت نگاه به کارآفرینی با سایر کشورها خصوصاً کشورهای توسعه‌یافته است که خود موجب توسعه‌نیافتگی شده است و آن راه‌اندازی هر شغل و فعالیتی به نام کارآفرینی است [۲]. براساس نتایج مطالعات، در حال حاضر کشورها و جوامع کارآفرین در صدر اقتصاد جهان قرار دارند. کارآفرینی به‌عنوان محرک نوآوری و رشد اقتصادی نقش کلیدی در توسعه اقتصادی و ظهور اقتصادهای دانش‌بنیان و نوآوری ایفا می‌کند. مهم‌ترین اثرات توسعه

[۱۵]. این اصطلاح ابتدا توسط ریچارد کانتیلون^۱ معرفی شد؛ و پس از آن توسط اقتصاددان و همکاران برای توصیف کارآفرینانی که قادر بودند منابع اقتصادی را از سطوح پایین بهره‌وری به سطوح بالاتر منتقل کنند و حتی بیشتر کسب کنند، محبوبیت پیدا کرد [۱۶].

محققان تعاریف زیادی از کارآفرینی ارائه داده‌اند. برخی کارآفرینی را ریسک و مسئولیت طراحی و پیاده‌سازی یک راهبرد کسب‌وکار یا شروع یک کسب‌وکار تعریف کرده‌اند. علاوه بر این، مفهوم کارآفرینی نیز می‌تواند به‌عنوان خلق ارزش تفسیر شود. در این مفهوم، فردی که قدرت درک و یافتن فرصت‌های شغلی و ایجاد ارزش را دارد و با پرورش ایده خود و تبدیل آن به یک محصول یا سرویس جدید در جامعه، کارآفرین نامیده می‌شود [۱۷]. به عبارت دیگر، کارآفرینان کسانی هستند که همراه با ریسک‌پذیری، فرصت‌ها را به دست می‌آورند و با تکیه بر ایده‌ها و تجربیات خود به دنبال راه‌های جدیدی برای کسب سود هستند. بنابراین، کارآفرین فردی است که تنها یا در شراکت چیزی را با خلاقیت و نوآوری آغاز یا اتخاذ می‌کند و با پذیرش ریسک‌های مالی، اجتماعی، اخلاقی و روانی، به‌طور خلاقانه محصولات جدیدی برای بازار و غلبه بر رقبا ایجاد می‌کند [۱۸]. همچنین، برخی از محققان بیان کردند که کارآفرینی روح، نگرش، رفتار و توانایی فرد برای مدیریت کسب و کارها و فعالیت‌هایی است که منجر به تلاش برای یافتن، ایجاد، اجرای روش‌های جدید کار، فناوری و تولید با افزایش بهره‌وری می‌شود [۱۹].

طبق نظر کارشناسان، در ایران یکی از راه‌های پیشرفت، توجه به کارآفرینی به‌طور عام و توسعه کارآفرینی در روستاها به‌طور خاص است. شکوفایی کارآفرینی در مناطق روستایی کشور به‌عنوان کارآفرینی روستایی شناخته می‌شود. فردی که واحدهای صنعتی و تجاری را در مناطق روستایی ایجاد می‌کند، منابع محلی را استخراج می‌کند و به‌طور گسترده از منابع انسانی محلی استفاده می‌کند، کارآفرین روستایی نامیده می‌شود [۲۰]. بنابراین، توسعه جامعه روستایی تا حد زیادی توسط کارآفرینی امکان‌پذیر می‌باشد. در مناطق روستایی، تمرکز بر کارآفرینی بر تقویت فرهنگ کارآفرینی و تشویق به گسترش تدریجی مشاغل محلی است. توسعه و رشد نواحی روستایی به ایجاد خوداشتغالی، گسترش فعالیت‌های صنعتی و اقتصادی و استفاده بهینه از نیروی کار محلی و منابع خامی که به راحتی در آنجا در دسترس است کمک می‌کند [۲۱]. عبارت "کارآفرینی روستایی" به همه اشکال کارآفرینی روستایی با تمرکز بر کسب و کارهای کوچک مانند نجاری، گردشگری و دیگر فعالیت‌های صنعتی اشاره دارد. کارآفرینی روستایی تأکید شدیدی بر صنعتی سازی روستایی و رفع نیازهای ساکنان روستایی از طریق ایجاد شغل دارد [۲۲]. بنابراین، کارآفرینان با مهارت شناخت فرصت‌ها و موقعیت‌ها و ایجاد تحرک در توسعه این موقعیت‌ها، پیشگامان تحول واقعی در اقتصاد و تحولات اجتماعی می‌شوند [۳]. امروزه

پیشرفت، توجه به کارآفرینی به‌طور عام و توسعه کارآفرینی در روستاها به‌طور خاص است. کارآفرینی در محیط روستا به‌عنوان زمینه‌ساز اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت است که در نتیجه آن بهبود کیفیت زندگی روستاییان، امری بدیهی است. با ایجاد و توسعه واحدهای کسب و کار، مخصوصاً در حوزه‌های نوظهور و مبتنی بر فناوری، افراد به انتخاب‌های شغلی متنوع دسترسی پیدا می‌کنند و بدین ترتیب، مهاجرت از روستا به شهرها به‌طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. درآمدزایی از این واحدهای کسب و کار نه تنها امکان ارتقاء سطح معیشت را فراهم می‌آورد، بلکه به وفور استفاده از منابع را برای تأمین نیازهای اساسی فراهم می‌سازد [۵]. افزون بر این، فعالیت‌های کارآفرینی موجب توسعه زیرساخت‌های اجتماعی و فیزیکی، از جمله بهبود دسترسی به انرژی، ارتباطات، حمل‌ونقل و آب و فاضلاب، می‌گردد که بهبود شرایط زندگی را به دنبال دارد و افراد را جذب سرمایه‌گذاری و سهامداری در واحدهای تجاری می‌نماید. این عوامل یکپارچه، تأثیر قابل توجهی در بهبود کیفیت زندگی و توسعه پایدار روستاها دارند [۶].

استان سیستان و بلوچستان از لحاظ سطح توسعه‌یافتگی، به‌عنوان محروم‌ترین استان کشور شناخته می‌شود. همچنین براساس نتایج آمارگیری سال ۱۳۹۱ این استان پایین‌ترین مقدار را در تمامی شاخص‌های توسعه انسانی برنامه توسعه ملل متحد (UNDP) در مقایسه با سایر استان‌های کشور، به خود اختصاص داده است [۷]. مناطق مرزی به سبب دوری از مراکز تصمیم‌گیری و قدرت‌های سیاسی و اقتصادی، با چالش‌های منحصر به فردی مواجه هستند. بخصوص مناطق جنوب‌شرقی ایران که اغلب توسعه‌یافتگی کمتری داشته و از نظر زیرساختی نیز با کاستی‌هایی همراه هستند. همچنین این مناطق به علت داشتن جمعیت پراکنده، شرایط آب و هوایی دشوار و سرانه درآمد نسبتاً پایین، با مسائل متعددی روبرو هستند. درک چالش‌های موجود در کارآفرینی روستایی در این مناطق حیاتی است، اما تا به امروز، مطالعه‌ای جامع درباره موانع توسعه کارآفرینی در روستاهای مرزی شهرستان زابل صورت نگرفته است. علاوه بر این، ویژگی‌های خاص منطقه سیستان و بلوچستان از نظر دسترسی به منابع و فرصت‌های کارآفرینانه، اهمیت این تحقیق را دوچندان می‌کند. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و تحلیل چالش‌هایی است که کارآفرینان در روستاهای مرزی این استان با آن مواجه هستند.

۱- مواد و روش

۱-۱- مروری بر مبانی نظری پژوهش

کارآفرینی معادل کلمه *unternehmer* در زبان آلمانی و *ondernemen* در هلند است. واژه کارآفرینی در واقع به زبان فرانسه یعنی "*entreprene*" که به معنای ماجراجو، خالق و مدیر کسب‌وکار است

1. Richard Cantillon

توجهی بر کارآفرینی در روستاها تأثیر می‌گذارد. عواملی مانند جنسیت، سن، طبقه، مکان، درآمد و سطح تحصیلات نقش مهمی در شکل‌دهی فرصت‌های کارآفرینی دارند [۳۴].

عوامل فرهنگی و اجتماعی مانند زمینه اقتصادی-اجتماعی (و پیشینه خانوادگی افراد روستا در زمینه کارآفرینی) بر کارآفرینی روستا تأثیر می‌گذارد. همچنین وجود الگوهای کارآفرینی و افراد موفق در این زمینه در روستا، منجر به تشویق افراد بیشتری به کارآفرینی می‌شود. راهبردهای غلبه بر موانع کارآفرینی روستایی شامل پشتیبانی فناوری، نفوذ خانواده و مدیریت ریسک می‌باشد [۳۵، ۳۶].

همچنین برای غلبه بر موانع کارآفرینی در مناطق روستایی، راهبردهای دیگری مانند ایجاد محیطی مساعد برای کارآفرینان جوان، تمرکز بر عوامل محیطی، اجتماعی-اقتصادی، ریسک‌پذیری و رسانه‌های اجتماعی و تأکید بر توسعه اقتصادی در مناطق روستایی ضروری است [۳۷].

همچنین، به گفته برخی نظریه‌پردازان معروف توسعه اقتصادی که از نظریه رشد درون‌زا دفاع می‌کند [۲۷]، انباشت دانش و تولید دانش، همراه با افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و نوآوری توسعه، از طریق اختراع ایده‌های جدید به‌عنوان کالاها یا کالاهای غیررقیب منجر به رشد اقتصادی می‌شود. پس می‌توان استدلال کرد که کارآفرینانی که مباشران تولید این ایده‌ها هستند، به دلیل سهم گسترده‌ای که از طریق سرمایه‌گذاری تجاری و ایجاد فرصت می‌کنند، دارایی‌های ضروری در هر جامعه هستند [۲۸]. این به نوبه خود اقتصاد را تحریک می‌کند و آن را مولدتر و توسعه می‌دهد. با توجه به این مزیت‌های کارآفرینی و نقش دانش در تقویت رشد اقتصادی پایدار، امروزه بسیاری از کشورها سعی می‌کنند سازوکارهای توسعه‌یاب‌دار را برای ایجاد یک اقتصاد دانش‌بنیان اجرا کنند. در اصل، کارآفرینان با ایجاد منابع درآمدی، شامل روابط نزدیکی که می‌توانند از کسب‌وکار سود ببرند، و ایجاد شغل برای خود و جوامع محلی خود ارزش ایجاد می‌کنند که منجر به پایداری بیشتر برای جامعه گسترده‌تر می‌شود [۲۹].

۱-۲- پیشینه داخلی و خارجی پژوهش

با توجه به مبانی نظری مطرح‌شده، در ادامه به بررسی پیشینه‌های مرتبط با قلمرو موضوعی پژوهش در داخل و خارج از ایران پرداخته می‌شود. کرمیان و سقائیان [۸] مقاله‌ای با عنوان "تحلیل موانع فراروی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه" مطالعه حاضر با هدف بررسی و تجزیه و تحلیل مشکلات و موانع پیش روی کارآفرینان زن در استان کرمانشاه انجام شده است. این تحقیق با استفاده از روش‌های کیفی و با رویکردی مبتنی بر نظریه داده بنیاد اجرا گردیده است. سپس ۱۸ نفر از زنان کارآفرین در استان کرمانشاه با بهره‌گیری از روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و نظری انتخاب شده‌اند. همچنین نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته و اجزاء الگوی پارادایمی در تئوری‌پردازی داده‌بنیاد مورد توجه قرار گرفته است.

در بسیاری از کشورهای جهان به کارآفرینی روستایی به‌عنوان کلید توسعه اقتصادی و بهبود کسب و کار توجه می‌شود [۲۳].

اکوسیستم کارآفرینی یک سیستم خاص از فعالان و روابط وابسته است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از ظهور و گسترش کسب و کارهای جدید حمایت می‌کند. دولت‌ها، مدارس، دانشگاه‌ها، بخش خصوصی، خانواده‌ها و دوستان، سرمایه‌گذاران، بانک‌ها، کارآفرینان، رهبران اجتماعی، مراکز تحقیقات، نمایندگان کار، دانشجویان، آژانس‌های کمک‌رسانی بین‌المللی و ... نمونه‌هایی از سازمان‌ها و افرادی هستند که اکوسیستم کارآفرینی را تشکیل می‌دهند [۲۴].

کارآفرینی ابتدا در نظریه‌های اقتصادی مطرح شد و اقتصاددانان کارآفرینی را پدیده‌ای فراملی و اجتماعی-اقتصادی می‌دانستند؛ تا زمانی که جوزف شومپتر کارآفرینی را موتور توسعه اقتصادی معرفی کرد. نظریه‌های شومپتر در مورد نقش محوری کارآفرینی در اقتصاد به دلیل تفکر اقتصادی نئوکلاسیک و تولید انبوه تا اوایل دهه ۱۹۸۰ نادیده گرفته شدند و به مرحله حذف نظریه‌های اقتصادی رفتند [۲۵]. ادبیات کارآفرینی رشته‌های مختلفی را پوشش می‌دهد که مهم‌ترین آن‌ها اقتصاد، روان‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی است. در وهله اول، با بررسی نظریه‌های اقتصادی کارآفرینی می‌توان مشاهده کرد که در اندیشه اقتصادی، نظریه‌ها و تعاریفی وجود ندارد که همه کارشناسان آن را پذیرفته باشند [۱۴].

طبق نظریه نهادی، کارآفرینی روستایی تحت تأثیر نهادهای اجتماعی، فرهنگی و تنظیمی موجود در محیط روستایی قرار دارد. این نظریه استدلال می‌کند که این نهادها رفتار و نتایج کارآفرینی را شکل می‌دهند. به‌عنوان مثال، کارآفرینان روستایی ممکن است با چالش‌های منحصر به فرد مرتبط با زیرساخت، حمایت از سیاست و هنجارهای فرهنگی مواجه شوند که می‌توانند فعالیت‌های خود را سوق دهد؛ یا مانع آن شود [۲۱].

برحسب نظریه مبتنی بر منابع، کارآفرینان روستایی می‌توانند از منابع و قابلیت‌های منحصر به فرد موجود در مناطق روستایی برای ایجاد مزیت رقابتی استفاده کنند. این منابع ممکن است شامل چشم‌انداز طبیعی، فرهنگ محلی، شبکه‌های اجتماعی و دانش تخصصی باشند. با استفاده مؤثر از این منبع، کارآفرینان روستایی می‌توانند کسب و کارهای مناسب را توسعه دهند [۲۶].

کارآفرینی یک مهارت ذاتی نیست بلکه محصول محیط زندگی افراد است و این شامل مجموعه‌ای از رفتارهای اقتصادی و اجتماعی است. برای موفقیت، یک کارآفرین باید پویا و مسئولیت‌پذیر بوده و در برابر کل محیط باقی بماند. کارآفرینی به سختی می‌تواند تحت هر شرایطی دوام آورد و فقط در یک محیط مناسب می‌تواند به شکوفایی برسد. عوامل اجتماعی، فرهنگ، سیاست‌های دولت، نظام سیاسی، فناوری، شرایط اقتصادی، قوانین و غیره بر رشد کارآفرینی تأثیر می‌گذارند. در واقع نمی‌توان کارآفرینی را از تغییر ارزش‌های اجتماعی، ایدئولوژی‌ها، آرمان‌های نوظهور، فشارهای محیطی، باورهای مذهبی، خواسته‌های مصرف‌کننده و نیازهای جامعه دور نگه داشت. همچنین عوامل فرهنگی و اجتماعی به‌طور قابل

آموزش و آگاه‌سازی روستاییان از منافع و فرصت‌های کارآفرینی و تخصیص بودجه و تسهیلات کمکی برای کارآفرینان روستایی بوده است. نجفی کانی [۱۳] مقاله‌ای با موضوع "چالش‌ها و تنگناهای توسعه اقتصادی در نواحی روستایی" بین ۲۰۰ نفر از خانواده‌های ساکن روستاهای بخش داشلیبرون شهرستان گنبدکاووس به روش میدانی انجام داد. نتایج حاصل از آزمون تحلیل عاملی حاکی از آن بوده که نقاط ضعف و چالش‌ها در چهار دسته طبقه‌بندی می‌شود. مهم‌ترین چالش توسعه اقتصادی روستاهای مرزی به ترتیب چالش‌های زیست‌محیطی، نهادی، اجتماعی و زیرساختی است که مجموعاً ۸۴/۳۵ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. پانگریا^۲ [۳۰] تحقیقی با موضوع "بررسی اکتشافی مشکلات و چالش‌های کارآفرینان روستایی" در هند انجام داد. نتایج مبین این است که عوامل انگیزشی مختلفی برای جوانان روستایی برای کارآفرین شدن وجود دارد. مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های پیش روی یک کارآفرین روستایی در آغاز یک شرکت جدید هزینه حمل و نقل، فقدان نیروی کار ماهر، انتخاب مکانی برای انجام کسب‌وکار، مشکلات مالی و ... می‌باشد.

عبدالهی و سلاو^۳ [۲۱] مقاله‌ای با عنوان "چالش‌ها و فرصت‌های کارآفرینی روستایی" به روش کیفی انجام دادند. با توجه به نتایج مشخص شد که فقدان حمایت دولت بر پیشرفت کارآفرینی در مناطق روستایی استان شمالی تأثیر می‌گذارد.

آیسیاه و همکاران^۴ [۲۰] پژوهشی با عنوان "بهینه‌سازی کارآفرینی از طریق ارتقاء محصول برای جامعه روستایی" در جنوب سوماترا انجام دادند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که همکاری نهادهای دولتی و خصوصی و همچنین سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در کنار جوامع محلی از موارد ضروری بهینه‌سازی کارآفرینی در جوامع روستایی به حساب می‌آید.

آگاروان و جوهان^۵ [۳۱] مقاله‌ای با موضوع "موانع توسعه کارآفرینی روستایی زنان" به روش مرور نظام‌مند انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی شامل عدم توسعه آموزش کارآفرینی، کمبود اعتبارات خرد و عدم دسترسی به فناوری اطلاعات می‌باشند. علاوه بر موارد فوق، پژوهشگرانی نظیر: خسروی‌پور و همکاران [۳]، یزدانی و همکاران [۶]، گو و ژنگ^۶ (۲۰۲۱) [۳۲]، روزاریو و همکاران^۷ (۲۰۲۲) [۳۳] و ... در حیطه چالش و موانع کارآفرینی در مناطق روستایی مطالعاتی انجام دادند.

۳-۱- روش پژوهش

با توجه به موضوع، روش مورد استفاده در این تحقیق، روش "کی-پیمایشی" می‌باشد. این تحقیق برای پاسخگویی به بررسی چالش‌ها و موانع

شاهرخی ساردو و شریف‌زاده [۹] مطالعه‌ای تحت عنوان "پدیدارشناسی چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی از دیدگاه کارآفرینان" به روش کیفی انجام دادند. نتایج نشان دادند چالش‌های توسعه کارآفرینی کشاورزی در بستر مناطق روستایی در قالب ۷ محور «اقتصادی؛ سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی؛ پشتیبانی و حمایتی؛ آموزشی و ارتباطی - اطلاع‌رسانی؛ زیرساختی؛ فرهنگی؛ شخصیتی - روانشناختی» قابل تفکیک است.

گلستانی و خداکرمیان گیلان [۱۰] پژوهشی با عنوان "تحلیل و بررسی نقش کارآفرینی جوانان در توسعه مناطق روستایی" انجام دادند. نتایج نشان داد که کارآفرینی جوانان روستا پیش‌زمینه‌ای اساسی برای ارتقای سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاه در روستا می‌باشد و سبب کاهش پدیده‌ی مهاجرت از روستاها می‌گردد. بنابراین، با توجه به وجود زمینه فردی و روان‌شناختی مناسب در بین جوانان برای راه‌اندازی کسب‌وکار جدید و کارآفرینی نهادهایی مانند شوراها و دهیاری‌ها می‌توانند اقداماتی جهت تشویق ورود آنها به فعالیت‌های کارآفرینانه انجام دهند.

رشیدیان و همکاران [۱۱] تحقیقی تحت عنوان "چالش‌ها و راهکارهای توسعه کارآفرینی روستایی" به روش کمی و میدانی در شهرستان بهار انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که از نظر پاسخگویان، بالابودن هزینه‌های تولید از جمله انرژی و نیروی کار و ضعف زیرساخت‌های حمایتی نظیر بیمه از مهم‌ترین چالش کارآفرینی روستایی بوده است.

دهمرد و داوریانه [۱۲] پژوهشی با هدف "تحلیل موانع کارآفرینی روستایی" بین ۳۵۷ نفر از شهروندان شهرستان زابل به روش کمی انجام دادند. نتایج نشان داد عوامل مرتبط با موانع کارآفرینی در روستاهای شهرستان زابل عبارتند از: موانع اقتصادی، موانع نهادی، موانع زیرساختی، موانع علمی و آموزشی، موانع توسعه‌ای، موانع فنی، موانع اجتماعی و موانع ابزاری.

سارابو^۱ در سال ۲۰۱۶ [۳۸] مقاله‌ای با عنوان "توسعه حاشیه‌ای در هند از طریق کارآفرینی: بررسی مشکلات و چالش‌ها" را انجام دادند. این مقاله مشکلات و چالش‌های پیش روی کارآفرینان روستاها و مناطق دورتر از شهرها در هند را مورد بحث قرار می‌دهند و راه‌حل‌های ممکن را پیشنهاد می‌کنند. همچنین نقش کارآفرینان روستایی در توسعه اقتصادی و انواع صنایع روستایی را تحلیل می‌کنند. این مقاله مشکلات و چالش‌های پیش روی کارآفرینان روستایی در هند را نیز مورد بحث قرار می‌دهد (کارآفرینی روستایی در هند با چالش‌هایی مانند کمبود منابع مالی، ترس از ریسک و دشواری‌های رقابت‌کردن با کارآفرینان شهری مواجه هستند) و راه‌حل‌های ممکن را پیشنهاد می‌کند که شامل برنامه‌ریزی دولتی و

2. Pangriya
3. ABDULLAHI and SALLAU
4. Aisyah et al
5. Aggarwal & Johal
6. Gu & Zheng
7. Rosário et al

1. Sarabu

معادل ۳۷/۴ درصد به دست آمد. همچنین جدول شماره ۱ نشان دهنده پاسخ‌دهندگان به تفکیک جنسیت و سن و تحصیلات و شغل می‌باشد. نکته قابل توجه در مشاغل افراد پاسخگو و مقایسه آن با گروه سنی پاسخ‌دهندگان این است که هرچه سن کمتر می‌شود، افراد شاغل در حوزه کشاورزی و یا صنایع دستی روستایی نیز کمتر شده و تعداد کارمندان و شاغلین (که در شهرستان‌های اطراف) کار می‌کنند و تعداد محصلین (که عمدتاً در مقطع کارشناسی و در شهرستان‌های اطراف تحصیل می‌کنند) بیشتر می‌شود، گریز نسل‌های جوان‌تر از روستا به شهرستان‌ها برای کار و تحصیل (حتی اگر محل سکونتشان هنوز روستا باشد) تهدیدی بر علیه پتانسیل‌های کارآفرینی روستایی و به معنای کاهش جمعیت فعال و نیروی کار احتمالی در روستاهای مورد مطالعه خواهد بود که علت اصلی این پدیده کمبودهای زیرساختی بخصوص زیرساخت‌های آموزشی و خدمات دولتی و فرصت‌های شغلی غیر از کشاورزی در این روستاها می‌باشد.

جدول ۱- بررسی سن - جنسیت - تحصیلات و شغل پاسخ‌دهندگان

گروه سنی	تعداد و جنسیت	تحصیلات	شغل
۱ الی ۱۸ سال	۰	-	-
۱۸ الی ۲۲ سال	کل: ۷۸ مذکر: ۴۳ مؤنث: ۳۵	عمدتاً بالایی دیپلم	عمدتاً محصل / دانشجو (محل تحصیل شهرستان‌های نزدیک)
۲۲ الی ۳۲ سال	کل: ۱۲۱ مذکر: ۶۱ مؤنث: ۶۰	عمدتاً دارای دیپلم و یا کاردانی	عمدتاً کارمند شاغل در شهرستان‌های نزدیک و کشاورز
۳۲ الی ۵۵ سال	کل: ۷۴ مذکر: ۴۱ مؤنث: ۳۳	عمدتاً دارای دیپلم	عمدتاً کشاورز
۵۵ الی ۶۵ سال	کل: ۴۷ مذکر: ۲۱ مؤنث: ۲۶	عمدتاً زیر دیپلم	عمدتاً کشاورز
۶۵ سال و بالاتر	کل: ۲۹ مذکر: ۱۰ مؤنث: ۱۹	عمدتاً زیر دیپلم	عمدتاً کشاورز و صنایع دستی روستایی

جدول ۲- شاخص و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کارآفرینی روستایی

منبع	مؤلفه‌ها و گویه‌ها	شاخص‌ها
[۱۳ و ۹]	شبکه حمل و نقل جاده‌ای نامناسب	چالش‌های زیرساختی
	عدم وجود زیرساخت‌های تولیدی در منطقه	
	عدم وجود بازار فروش صنایع دستی و روستایی	
	نبود تشکل و تعاونی‌های کارآفرینی	
	خدمات‌رسانی نامناسب سازمان‌های ذیربط در زمینه توسعه و کارآفرینی	
	نبود زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری در مناطق روستایی	
	نبود امکانات جهت بازاریابی و تبلیغات	
دوربودن از بازارهای اصلی	چالش‌های سیاست‌گذاری	
عدم برنامه‌ریزی مناسب در پرداخت به موقع تسهیلات		
قوانین سخت جهت ثبت شرکت‌های کارآفرینی		
[۹ و ۷]	ضعف نظام بیمه‌ای کسب و کارهای کارآفرینانه	

پیش‌روی کارآفرینان در روستاهای مرزی شهرستان زابل صورت گرفته است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی است و همچنین با توجه به بعد زمان، از نوع مطالعات تک‌مقطعی در بازه زمانی سال ۱۴۰۲ است. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه می‌باشد؛ پس از بررسی و مرور پیشینه پژوهش‌های مرتبط، مبانی نظری و همچنین پس از بررسی کلی شرایط استان سیستان و بلوچستان، ۵ عامل اصلی مورد پرسش (برای طرح فرضیه‌ها و نگارش پرسشنامه) مطرح شدند که شامل عوامل زیرساختی، سیاست‌گذاری (قانون‌گذاری)، عوامل اقتصادی و عوامل آموزشی و عوامل اجتماعی می‌باشند. پرسشنامه شامل ۱۰ سؤال بوده و عوامل پرسشنامه که جهت سنجش پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ و برای سنجش اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار صوری و سازه استفاده شده است. در این تحقیق، با استفاده از محیط ArcGIS، محدوده مورد مطالعه با تعیین حریم مرز بین ایران و افغانستان مشخص شد. محدوده مورد مطالعه این پژوهش، روستاهای نواحی مرزی دو شهرستان هیرمند و زهک در شرق استان سیستان و بلوچستان می‌باشد که دارای ۱۱۱ روستا در شش دهستان: دوست محمد، قرقری، مارگان، جهان‌آباد در شهرستان هیرمند و همچنین خواجه احمد و زهک در شهرستان زهک می‌باشد. با توجه به تعداد خانوارهای ساکن در این محدوده و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۴۷ خانوار به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. در نهایت، داده‌ها به کمک دو نرم‌افزار SPSS و Amos مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

براساس جدول (۱) فرضیات پژوهش عبارتند از:

۱. عوامل زیرساختی بر توسعه کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.
۲. عوامل سیاست‌گذاری (قانون‌گذاری) بر توسعه کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.
۳. عوامل اقتصادی بر توسعه کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.
۴. عوامل آموزشی بر توسعه کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.
۵. عوامل اجتماعی - فرهنگی بر توسعه کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

۲- یافته‌ها

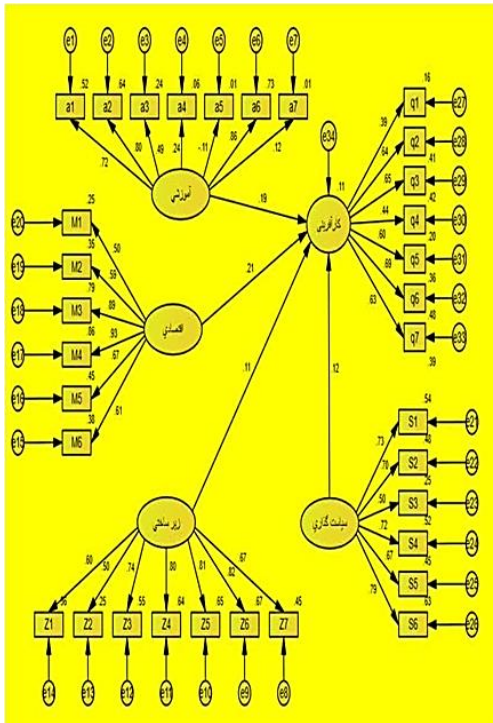
۳-۱- یافته‌های توصیفی

نتایج حاصل از مطالعات میدانی نشان می‌دهد که از کل افراد پاسخگو در این پژوهش تعداد ۱۹۰ نفر یا به عبارتی ۵۳/۸ درصد را مردان و تعداد ۱۵۹ نفر یا ۴۶/۲ درصد را زنان شامل شدند. میانگین سنی افراد پاسخگو برابر ۳۴/۵۱ بود که ۳۴/۳ درصد از نمونه مورد مطالعه در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ سال و بیش از ۴۸ درصد دارای تحصیلات دیپلم بودند. بیشترین فراوانی شغل اصلی پاسخگویان در زمینه شغل کشاورزی بوده که تعداد ۱۳۶ نفر

داده‌ها دلالت دارد. جدول (۴) نتایج به‌دست آمده از مدل ساختاری و سطح‌بندی میزان تأثیر شاخص‌های پژوهش بر کارآفرینی در روستاهای مرزی شهرستان زابل نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده ($>0/05$) می‌توان گفت رابطه معناداری بین موانع زیرساختی، سیاست‌گذاری، اقتصادی و آموزشی با کارآفرینی وجود دارد.

جدول ۳- یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش

شاخص	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداکثر نمره	حداقل نمره
زیرساختی	۲۴/۶۶	۵/۲۰	۲۷/۱۰	۳۵	۷
سیاست‌گذاری	۲۱/۲۲	۴/۴۴	۱۹/۷۶	۳۰	۶
اقتصادی	۱۹/۲۹	۴/۶۹	۲۱/۹۹	۳۰	۶
آموزشی	۲۷/۱۷	۵/۷۹	۳۳/۵۴	۴۲	۷
اجتماعی-فرهنگی	۲۱/۱۶	۴/۸۳	۲۴/۳۶	۳۲	۶

شکل ۱- مدل معادلات ساختاری بررسی چالش‌های فراروی کارآفرینی در روستاهای مرزی زابل

ضرایب رگرسیونی در سطح استاندارد حاکی از آن است که بیشترین تأثیر بر کارآفرینی متعلق به متغیر چالش اقتصادی (۰/۲۱۳) می‌باشد و پس از آن عامل آموزشی (۰/۱۹۱) تأثیر پیزی بر کارآفرینی داشته است.

۴- بمت و نتیجه‌گیری

کارآفرینی روستایی در اصل تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد، فقط شرایط خاص مناطق روستایی از جمله بالاتر بودن ریسک و کمبود امکانات و کم و کاستی‌های زیرساختی و ضعف مدیریت در این نواحی باعث می‌شود که زمینه‌های کارآفرینی در روستا متفاوت با سایر نواحی و فعالیت‌ها بوده و

شاخص‌ها	مؤلفه‌ها و گویه‌ها	منبع
	عدم وجود راهبرد توسعه کارآفرینی	
	سیاست‌گذاری اقتصادی نادرست دولت	
	قوانین و مقررات دست و پا گیر صادرات محصولات	
	نبود امنیت جهت سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی	
	موازی‌کاری دستگاه‌های دست‌اندرکار و فساد اداری	
چالش‌های اقتصادی	بالابودن هزینه‌های تولید	[۱۱ و ۷]
	فقدان ریسک‌پذیری میان جوامع روستایی	
	وجود مشاغل زودبازده	
	حمایت مالی اندک از کارآفرینان	
	بالابودن نرخ سود تسهیلات اعطایی از سوی بانک‌ها	
چالش‌های آموزشی	عدم کفایت سرمایه‌های مالی شخصی	[۱۲ و ۷]
	ارزش کم ارزشی و قاچاق	
	ضعف مراکز آموزشی در توسعه علم و فناوری	
	عدم وجود دانش کارآفرینی در مردم و مسئولین	
	عدم وجود کمک و مشاوره علمی	
عوامل «اجتماعی-فرهنگی»	عدم وجود تحقیقات کاربردی برای منطقه	[۱۱ و ۷، ۹]
	عدم وجود مراکز آموزشی مناسب نظیر دانشگاه	
	عدم وجود آموزش‌های مکمل و تکمیلی حوزه کارآفرینی	
	عدم وجود آموزش‌های کاربردی توسط دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی ذریبط	
	فرهنگ‌سازی ضعیف در خصوص کارآفرینی در مناطق روستایی	
عوامل «اجتماعی-فرهنگی»	آموزش‌پذیری و استانداردپذیری پایین مردم	[۱۱ و ۷، ۹]
	وجود فرهنگ تقدیرگرایی در مردم (دریافت حقوق اندک و مستمر ماهیانه از مشاغل دولتی)	
	از بین رفتن فرهنگ آداب و رسوم محلی در زمینه تولید و اشتغال روستایی	
	عدم وجود فرهنگ کارآفرینی	

با توجه به اطلاعات به‌دست آمده در جدول فوق و همچنین مقدار میانگین به‌دست آمده می‌توان بدین نتیجه رسید که تمامی شاخص‌ها در سطح پایین‌تر از میانگین قرار دارند. بنابراین کمترین میانگین به‌دست آمده مربوط به بعد اقتصادی (۱۹/۲۹) می‌باشد. همچنین از بین متغیرهای فوق، چالش آموزشی با میانگین (۲۷/۱۷) و پس از آن بعد زیرساختی (۲۴/۶۶) میانگین بالاتری داشته‌اند.

۳- معادلات ساختاری

با توجه به ضرایب پذیرفته‌شده در جدول (۳)؛ می‌توان گفت مدل فوق تأیید شده است. ضریب کای اسکور به‌دست آمده از مدل فوق برابر ۲/۳۵۱ می‌باشد که بین بازه نرمال (۳ تا ۰) قرار دارد. نتایج تحلیل نشان داد که ضریب شاخص ریشه میانگین مجدورات خطای تقریب (RMSEA) برابر با ۰/۰۶۱ شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) برابر با ۰/۸۵۵، نیکویی برازش (GFI) برابر با ۰/۸۳۴، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) برابر با ۰/۸۱۰، شاخص برازندگی هنجار شده (NFI) برابر با ۰/۸۷۴، شاخص برازندگی افزایشی (IFI) برابر با ۰/۸۵۷ و شاخص توکر- لویس (TLI) برابر با ۰/۸۴۴ می‌باشد که بر برازش مناسب مدل با

لازم است به مسأله مهاجرت از روستا به شهر و تغییر مشاغل و مهارت‌های روستاییان توجه ویژه شود چرا که بر طبق یافته‌های پژوهش، نسل‌های جوان‌تر روستاهای مورد بررسی نسبت به نسل‌های قبلی خود، کمتر به مشاغل بومی روستا همچون کشاورزی مشغول بوده و برای کار و یا تحصیل به نزدیک‌ترین شهرستان رفت و آمد می‌کنند که ناشی از کمبودهای زیرساختی در روستاهای مورد مطالعه می‌باشد، هرچند رفتن به شهرستان برای ساعاتی از روز و بازگشتن به روستا مهاجرت محسوب نمی‌شود ولی منجر به تغییر مهارت‌های شغلی نسل‌های جدیدتر متناسب با نیازهای شهرستان‌ها می‌گردد و ممکن است در دراز مدت به پتانسیل‌های کارآفرینی روستایی آسیب بزند. تسهیل و تشویق کارآفرینی روستایی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در روستاها و ایجاد زیرساخت‌های لازم می‌تواند به حل این چالش/ تهدید کمک کند.

نتایج معادلات ساختاری نشان داد که بعد آموزشی بر کارآفرینی در مناطق روستایی اثرگذار می‌باشد. ضریب رگرسیونی به دست آمده (۰/۱۹۱) در سطح معناداری پذیرفته شده (۰/۰۰۴) تأییدکننده رابطه فوق می‌باشد؛ بدین معنا که موانع آموزشی نظیر: ضعف مراکز آموزشی در توسعه علم و فناوری، عدم وجود دانش کارآفرینی در مردم و مسئولین، عدم وجود تحقیقات کاربردی و مراکز آموزشی مناسب نظیر دانشگاه و ... از جمله موانع و چالش‌های کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان زابل می‌باشد. علاوه بر آن نتایج توصیفی پژوهش نشان داد که اکثریت پاسخگویان دارای مدرک دیپلم و زیردیپلم می‌باشند که این افراد جهت ایجاد مراکز کارآفرینی نیاز به مشاوره‌های علمی و عملی، مراکز علمی، وجود دانش بازاری و کارآفرینی و ... دارند. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های مرتبط [۱۲ و ۱۰] کارآفرینی جوانان روستا پیش‌زمینه‌ای اساسی برای ارتقاء سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاه در روستا بوده و سبب کاهش پدیده مهاجرت از روستاها می‌گردد، همسو بود. همچنین نتایج پژوهش حاضر با پژوهش مرتبط [۳۱] آگاهی جوامع محلی، فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب، بکارگیری مروجان کارآفرینی، همکاری شورا و دهیار روستا از عوامل تأثیرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی هستند، همسو بود. آگاهی بخشی و ارتقاء سطح اطلاعات جامعه‌ی روستایی بازیابی از اهمیت اساسی در تسهیل و تحریک عملکرد کارآفرینانه دارد. افزایش دسترسی به اطلاعات مرتبط با فرصت‌ها، منابع، ایده‌ها و تجارب موفق، افراد را به تعاملات شبکه‌ای پویا و همکاری مستدام تشویق می‌کند. این فرایند، اعتماد به نفس فردی و جمعی را تقویت کرده، کمک به غلبه بر موانع و ریسک‌های کسب‌وکاری می‌نماید و در نهایت باعث ایجاد تأثیر قابل ملاحظه‌ای در توسعه اقتصادی منطقه می‌گردد. این تأثیر گسترده‌تر از افزایش اشتغال‌زایی تا به افزایش تنوع اقتصادی، کاهش مهاجرت به شهرها و افزایش کیفیت زندگی در جوامع روستایی تجلی می‌یابد.

ضعف سیاست‌گذاری و قوانین سختگیرانه مشخص شده از سمت دولت یکی دیگر از موانع کارآفرینی مخصوصاً در مناطق روستایی می‌باشد،

با چالش‌های بیشتری مواجه باشد. توسعه کارآفرینی در روستاها یکی از راه‌حل‌های مفید شناخته شده برای رسیدن به توسعه روستایی است که برای تحقق آن وجود برخی توانایی‌ها و قابلیت‌ها ضروری است. پس ایجاد و تقویت تفکر کارآفرینی و رونق کسب‌وکار میان روستاییان براساس قابلیت‌های موجود، بسیار مفید خواهد بود. کارآفرینی می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای روستاییان ایجاد کند تا درآمد و سرمایه‌ی خود را افزایش دهند. همچنین با ایجاد مؤسسات جدید و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، استانداردهای زندگی در جوامع روستایی را بهبود بخشد. در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، کارآفرینی روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها مطرح است و دولت‌ها بجای مداخله مستقیم در جهت توسعه دادن مناطق روستایی (که نوعی توسعه دستوری و از بالا به پایین محسوب می‌گردد) به تشویق کارآفرینی و ارائه تسهیلات (و ایجاد زیرساخت‌های حمل و نقلی و تسهیل‌کننده‌های شبکه توزیع) و بازاریابی برای کارآفرینان روستایی و صنایع و خدمات قابل ارائه آنان می‌پردازند. از طرفی نواحی مرزی، دوری از مرکز کشور و به تبع آن، دوری از کانون‌های قدرت سیاسی، اقتصادی و تصمیم‌گیری است. این مناطق به دلیل دورافتادگی و در حاشیه بودن، پراکنده بودن جمعیت و شرایط اقلیمی نامناسب زمینه‌ساز مشکلات زیادی برای ساکنان آن، از قبیل به حاشیه رانده شدن، نبود درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه و پایین بودن وضعیت رفاهی افراد و مواردی از این قبیل است.

جدول ۴- شاخص‌های نکویی و برازش

شاخص‌ها	P	NFI	CFI	GFI	AGFI	IFI	TLI	RMSEA	X2/df
معیار	≤ ۰/۰۵	≤ ۰/۹	≤ ۰/۹	≤ ۰/۹	≤ ۰/۹	≤ ۰/۹	≤ ۰/۹	> ۰/۰۸	بین ۰ تا ۳
مقدار	۰/۰۰۰	۰/۸۷۴	۰/۸۵۵	۰/۸۳۴	۰/۸۱۰	۰/۸۵۷	۰/۸۴۴	۰/۰۶۱	۲/۳۵۱

جدول ۵- مقادیر و بارهای عاملی مدل اندازه‌گیری متغیرها

مسیر رابطه	انحراف معیار	ضریب رگرسیونی		نتیجه
		سطح معناداری	غیراستاندارد/ استاندارد	
چالش زیرساختی <<< - موانع کارآفرینی	۲/۷۷۸	۰/۰۸۶	۰/۱۱۰	تأیید فرضیه
چالش سیاست‌گذاری <<< - موانع کارآفرینی	۱/۷۴۳	۰/۰۸۹	۰/۱۲۰	تأیید فرضیه
چالش اقتصادی <<< - موانع کارآفرینی	۲/۹۲۱	۰/۱۷۹	۰/۲۱۳	تأیید فرضیه
چالش آموزشی <<< - موانع کارآفرینی	۱/۶۰۱	۰/۰۹۵	۰/۱۹۱	تأیید فرضیه

بنابراین، آگاهی از چالش‌های کارآفرینی روستایی در مناطق روستایی مرزی ضرورت دارد. همچنین، به دلیل موقعیت خاص منطقه سیستان از لحاظ مناطق روستایی مستعد در زمینه فعالیت‌های کارآفرینانه، لزوم انجام تحقیق حاضر دوچندان می‌نماید. جوامع روستایی در مناطق مرزی در صورتی که درست هدایت شوند با استفاده از استعدادهای بالقوه و بالفعل امکان راه‌اندازی کسب‌وکار را به صورت فردی و گروهی دارند و می‌توانند کارآفرین شوند.

- بازاریابی سازمان‌یافته: برپایی بازارهای هفتگی با مدیریت دهباری‌ها و تبلیغ و بازاریابی محصولات بومی و ارگانیک روستاها جهت جذب مشتری از خارج روستا (از طریق گردشگران).
- شبکه‌سازی و همکاری: تشکیل انجمن‌ها و گروه‌های کارآفرینی در روستاها و ایجاد ارتباط با کارآفرینان موفق و مراجع مرتبط. مروج‌های کارآفرینی حضور مداوم در ترویج کسب‌وکار جدید داشته باشند و برگزاری کلاس‌های کارآفرینی مطابق با استعدادها و جامعه محلی باشد.
- تعاونی‌های روستایی: گسترش و ترویج تعاونی‌های تولید صنایع روستایی و دستی مثل فرش، جاجیم، گلیم و ...
- آموزش و توسعه مهارت‌ها: ارائه دوره‌های آموزشی در زمینه مهارت‌های کارآفرینی و توسعه مهارت‌های فنی و مدیریتی در روستاها و برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه کارآفرینی روستایی برای مشاغل خانگی زودبازده.
- توسعه زیرساختی: گسترش ارتباطات جاده‌ای و تسهیل‌سازی زنجیره تأمین و توزیع و تأمین زیرساخت‌ها جهت رونق کارآفرینی روستایی.

۴- (اهاکارهای سیاستی)

- توسعه و تقویت زیرساخت‌های آموزشی در راستای تشویق به انجام تحقیقات کاربردی و ایجاد ارتباط بین دانشگاه‌ها و جوامع روستایی.
- ارائه بیمه مناسب جامعه هدف به منظور افزایش قدرت ریسک‌پذیری و تشویق روستاییان به کارآفرینی.
- تقویت زیرساخت‌های حمل و نقلی به منظور تقویت دسترسی به بازار و کاهش هزینه زنجیره توزیع.
- حمایت مالی توسط دولت و اعطای بسته‌های حمایتی به روستاییان و تضمین خرید کالای تولیدی با قیمت مصوب توسط دولت (تخصیص بودجه سالانه برای خرید تضمینی گندم توسط دولت که هم‌اکنون در ایران انجام می‌شود)

۷- مراجع

- ۱- ناصری‌منش، علی؛ رحمانی، بیژن؛ الله منشی‌زاده، رحمت. ارزیابی نقش عوامل کشاورزی و اقتصادی در توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه موردی: روستاهای شهرستان اردبیل)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۳۵، ۱۳۹۷، ۳۶۴-۳۷۹.
- ۲- دربان آستانه، محمدرضا؛ شایان، حمید؛ عنایستانی، علی‌اکبر؛ سجاسی قیداری، حمداله. تحلیل اثرگذاری عوامل ساختاری نوآوری بر فرایند کارآفرینی روستایی (نمونه‌ی مورد مطالعه: شهرستان فاروج)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۲(۴۵)، ۱۴۰۰، ۷۷-۵۸.
- ۳- آئی، نادیا؛ خسروی‌پور، بهمن؛ آجیلی، عبدالعظیم؛ عبدشاهی، عباس. عوامل مؤثر بر توسعه و موانع بازدارنده کارآفرینی زنان روستایی، زن و فرهنگ، ۴۴، ۱۳۹۹، ۶۱-۷۰.
- ۴- آرایش، محمدباقر؛ نمامیان، فرشید؛ اسلامبولچی، علیرضا؛ رضایی‌راد، مصطفی. گونه‌شناسی الگوهای ذهنی زنان روستایی در زمینه پیش‌برنده‌های توسعه کارآفرینی روستایی: کاربست روش‌شناسی کیو، پژوهش‌های روستایی، ۳۶، ۱۳۹۷، ۵۷۱-۵۳۹.

ضریب رگرسیون (۰/۱۲۰) در سطح معناداری (۰/۰۰۵) تأییدکننده این رابطه می‌باشد. به عبارت بهتر نتایج بیانگر این نکته بود که سیاست‌گذاری‌های نامناسب نظیر: عدم برنامه‌ریزی مناسب در پرداخت به موقع تسهیلات، قوانین سخت جهت ثبت شرکت‌های کارآفرینی، ضعف نظام بیمه‌ای کسب و کارهای کارآفرینانه، قوانین و مقررات دست و پاگیر صادرات محصولات، نبود امنیت جهت سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی و موازی کاری دستگاه‌های دست‌اندرکار و فساد اداری بر روند کارآفرینی روستایی مؤثر بوده است. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر، با پژوهش‌های مرتبط [۱۱ و ۹ و ۲۰] همخوانی دارد.

همچنین، نتایج حاصل از معادلات ساختاری نشان داد، بیشترین نقش و تأثیر در این زمینه در ارتباط با شاخص‌های اقتصادی بود، براساس نتایج میزان بارعاملی یا وزن رگرسیونی استانداردشده بر شاخص اقتصادی برابر ۰/۲۱۳ در سطح معناداری ۰/۰۰۳ به‌دست آمد. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های مرتبط [۷ و ۶ و ۳ و ۳۱] که به این نتیجه رسیدند که کارآفرینی در محیط روستا زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت را فراهم می‌آورد و در نتیجه آن کیفیت زندگی در روستاییان را ارتقاء می‌بخشد، همسو بود. از این نظر، نقش موانع اقتصادی نظیر بالابودن سود تسهیلات بانکی، بالابودن هزینه جهت راه‌اندازی کسب‌وکار، عدم کفایت سرمایه شخصی، فقدان ریسک‌پذیری جوامع روستایی، ارزش کم ارز ملی و قاچاق غیرقابل انکار بوده و تأثیر شگرفی بر عدم توسعه کارآفرینی در روستاهای مرزی شهرستان زابل داشت.

یکی دیگر از فرضیات پژوهش بررسی رابطه موانع زیرساختی بر کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان زابل بود؛ که ضرایب رگرسیونی (۰/۱۱۰) در سطح معناداری (۰/۰۰۶) تأییدکننده روابط فوق می‌باشد. به عبارت بهتر نتایج بیانگر این نکته بود که عوامل زیرساختی نظیر: شبکه حمل و نقل جاده‌ای نامناسب، عدم وجود زیرساخت‌های تولیدی و بازار فروش صنایع دستی و روستایی در منطقه، نبود تشکل و تعاونی‌های کارآفرینی و همچنین امکانات جهت بازاریابی و تبلیغات، خدمات‌رسانی نامناسب سازمان‌های ذیربط در زمینه توسعه و کارآفرینی و دوربودن از بازارهای اصلی بر روند کارآفرینی روستایی مؤثر بوده است. بنابراین، می‌توان چنین برداشت کرد که وجود شرایط مطلوب‌تری از زیرساخت‌ها می‌تواند سطح کارآفرینی بالاتری را برای روستاییان به همراه داشته باشد. نتایج پژوهش حاضر با تحقیقات مربوطه [۹ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴] مبنی بر تأثیر عوامل زیرساختی بر روند کارآفرینی در مناطق روستایی، همخوانی دارد.

۵- پیشنهادات

- حمایت مالی و اعتباری: ایجاد صندوق‌های تسهیلاتی برای روستاییان کارآفرین و ارائه وام‌های مختص کارآفرینی روستایی با شرایط مناسب از جمله درصد سود نسبتاً پایین و اقساط درازمدت.

- 23- Sangolagi, K., & Alagawadi, K. Woman entrepreneurs. *International Journal of Advancement in Engineering Technology Management & Applied Science*, 3(1), 2016, 216-222.
- 24- Bhushan, P. Prospects and challenges of rural entrepreneurship in India, *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 5(4), 2018, 1089-1100.
- 25- Muro, C.T., Sanchez, J.R.V., & Castell, F. F. Entrepreneurship in Latin America during the 21st century. *European Scientific Institute, ESI (publishing)*, 273. 2013.
- 26- Ajzen, I. Prediction of goal-directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control, *Journal of Experimental Social Psychology*, 22 (5), 2015, 453-474.
- 27- Romer, P.M. The origins of endogenous growth. *Journal of Economic Perspectives*, 8, 1994, 3-22.
- 28- Rosário, A.T., Raimundo, R.J., & Cruz, S.P. Sustainable entrepreneurship: A literature review. *Sustainability*, 14(9), 2022, 55-56.
- 29- Sajjad, M., Kaleem, N., Chani, M.I., Ahmed, M. Worldwide role of women entrepreneurs in economic development. *Asia Pacific Journal of Innovation Entrepreneurship*, 14, 2020, 151-160.
- 30- Pangriya, R. An explorative study on problems and challenges of rural entrepreneurs in hilly rural areas, *Journal of Management Research and Innovation*, 18, 2023, 3-4. <https://doi.org/10.1177/2319510X231155235>.
- 31- Aggarwal, M., & Johal, R. K. Rural women entrepreneurship: A systematic literature review and beyond. *World Journal of Science, Technology and Sustainable Development*, 18 (4), 2021, 373-392. <https://doi.org/10.1108/WJSTSD-04-2021-0039>.
- 32- Gu, W., & Zheng, X. An empirical study on the impact of sustainable entrepreneurship: Based on the environmental Kuznets model. *Journal of business research*, 123, 2021, 613-624.
- 33- Rosário, A.T., Raimundo, R.J., & Cruz, S.P. Sustainable Entrepreneurship: a literature review. *Sustainability*, 14(9), 2022, 5556.
- 34- Selvam, S. Iruthaya Kalai, and Asha Banu. "Social Factors Influencing Entrepreneurship A Study On With Special Reference To Theni District." (2021).
- 35- Abbasi, Mostafa, Hamid Jafari, and Katayoun Alizadeh. "Factors that influence rural entrepreneurship: case-study evidence from Torbat-e Heydarie, Kadkan district." *Propósitos y representaciones* 9, no. 3 (2021): 62.
- 36- Pohan, I., and J. Wahyudi. "Village Political Entrepreneurship: Analysis of the Winner Village Program/Soetran Awards Trenggalek Through the Paradigm of Public Value Management." In *Proceedings of the First Brawijaya International Conference on Social and Political Sciences*, BSPACE, 26-28 November, 2019, Malang, East Java, Indonesia. 2020.
- 37- Syaipudin, Latif. "Contribution Of Young Entrepreneurs In Building The Creative Economy Of Village Communities." *IQTISHADUNA: Jurnal Ilmiah Ekonomi Kita* 12, no. 1 (2023): 80-98.
- 38- Sarabu VK. Rural Development in India through Entrepreneurship: An Overview of the Problems and Challenges. *Research Gate*. 2016.
- ۵- عباسی، غلامرضا؛ کاکائی، حمید. بررسی الگوهای توسعه اقتصادی مبتنی بر اشتغال و کارآفرینی در مناطق روستایی ایران (با تأکید بر نمونه‌های منتخب داخل و خارج کشور)، فصلنامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۸۷(۶)، ۱۴۰۱، ۷۴۳-۷۱۶.
- ۶- یزدانی، رقیه؛ خیراندیش، مسعود؛ محمدی‌خیاره، محسن؛ امینی، هادی. تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی با تأکید بر نقش میانجی کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی خراسان شمالی)، راهبردهای توسعه روستایی، ۲، ۱۳۹۷، ۴۵۳-۴۴۱.
- ۷- کیخاکهن، جواد؛ اکبری، مرتضی؛ حجازی، سیدرضا. شناسایی موانع توسعه کارآفرینی فناورانه منطقه‌ای (مورد مطالعه: شهرستان سرپاز)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۱۱(۱)، ۱۳۹۹، ۱۳۸-۱۲۶.
- ۸- کریمیان، فرانک؛ سقائیان، سیدحسین. تحلیل موانع فراروی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه؛ کاربرد نظریه بنیانی، آموزش و مدیریت کارآفرینی، ۲(۲)، ۱۴۰۲، ۵۸-۴۳.
- ۹- شاهرخی ساردو، صالح؛ شریف‌زاده، مریم. پدیدارشناسی چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی از دیدگاه کارآفرینان پیشرو در بخش مرکزی شهرستان جیرفت، آموزش و مدیریت کارآفرینی، ۱(۱)، ۱۴۰۱، ۳۴-۱۹.
- ۱۰- گلستانی، احمد؛ خداکریمیان گیلان، ندا. تحلیل و بررسی نقش کارآفرینی جوانان در توسعه مناطق روستایی، همایش کنفرانس بین‌المللی و ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ۲۵ تیر، تهران، ۱۴۰۰.
- ۱۱- رشیدیان، فاطمه؛ کلانتری، خلیل؛ براتی، علی‌اکبر. چالش‌ها و راهکارهای توسعه کارآفرینی روستایی در شهرستان بهار، مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۸(۴)، ۱۴۰۰، ۲۰-۱.
- ۱۲- دهمرده، مجید؛ داورپناه، مجتبی. تحلیل موانع کارآفرینی روستایی در شهرستان زابل، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، ۷(۲)، ۱۳۹۹، ۵۸-۴۵.
- ۱۳- نجفی‌کانی، علی‌اکبر. چالش‌ها و تنگناهای توسعه اقتصادی در نواحی روستایی مورد: روستاهای بخش داشلی‌برون شهرستان گنبدکاووس، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳۸(۳)، پیاپی ۲۹، ۱۳۹۸، ۱۶۸-۱۵۱.
- 14- Mohammadali, Z. M., Abdulkhalik, S. S. Prospects and challenges of entrepreneurship development in the Kurdistan region of Iraq: an overview, *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 2(7), 2019, 4-16.
- 15- Ariwibowo, P. The strategy of empowerment small and medium enterprises in the effort for increasing revenue and market. *Econosains*, 16(1), 2018, 35 - 47. <https://doi.org/10.21009/econosains.0161.04>.
- 16- Rabiah, A. S., Fahlevi, M., & Yohanes, R. Women entrepreneurs in Indonesia, *Journal of Research in Business, Economics and Management*, 13(2), 2019, 2416-2425.
- 17- Mathew, V. Women entrepreneurship in Middle East: Understanding barriers and use of ICT for entrepreneurship development. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 6(2), 2010, 163- 181.
- 18- Rabiei, A., & Nazarian, Z. Studying the obstacles of entrepreneurship among Iranian educated women. *Innovation and Creativity in the Humanities*, 2(4), 2013, 1-26.
- 19- Purnamawati, I. G. A., & Yuniarta, G. A. Women's empowerment management models for local economic development. *Relevance: Journal of Management and Business*, 3(1), 2020, 1-12.
- 20- Aisyah, S. M., Halim, A., Tamsyah, I., Elake, G. L., & Manggarsari Y. Optimizing entrepreneurship through product upgrading for the Kerinjing village community in Tanjung Raja District, Ogan Ilir Regency, South Sumatera, *ABDIMAS: Jurnal Pengabdian Masyarakat*, 5(1), 2022, 1536-1544.
- 21- Abdullahi, A. D., Sallau, M.A. Challenges and opportunities of rural entrepreneurship, *Global Scientific Journal*, 11(5), 2023, 3016-3033.
- 22- Ngugi, J.K., McOrege, M.O., & Muiru, J. M. The influence of innovativeness on the growth of SMEs in Kenya, *International Journal of Business and Social Research*, 3(1), 2013, 25-31.